Български език / Bulgarian Language 72 (2025), 3, 68–75
Print ISSN: 0005-4283, Online ISSN: 2603-3372
doi: 10.47810/BL.72.25.03.05

Названието *праз* за овен и козел в родопските говори

Георги Митринов
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“
при Българската академия на науките
g_mitrinov@abv.bg

В статията е разгледана употребата на названието *праз* за овен и козел в източнородопските и южнородопските български говори. Показана е спецификата в употребата на названието в описания диалектен ареал. Представени са данни за разпространението му в диалекти на други южнославянски и източнославянски езици. За съжаление, данните от южнородопските и източнородопските български говори не са включени в картите на *Общославянския лингвистичен атлас*.

Ключови думи: източнородопски български говори; южнородопски български говори; лексикални особености; българско езиково землище; лингвистична география

The Name *Праз* for ‘Ram’ and ‘He-goat’ in the Rhodope Dialects

Georgi Mitrinov
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
g_mitrinov@abv.bg

The article examines the use of the noun *праз* for the realia “ram” and “he-goat” in the Eastern and Southern Rhodope dialects. It presents the specific patterns of usage of the term within the described dialect area. Data on its distribution in other South Slavic and East Slavic dialects are also provided. Unfortunately, information from the Eastern and Southern Rhodope dialects is not included in the maps of the Pan-Slavic Linguistic Atlas.

Keywords: Eastern Rhodope dialects; Southern Rhodope dialects; lexical features; Bulgarian linguistic territory; linguistic geography

---

© Георги Митринов, 2025 / © Georgi Mitrinov, 2025

Тази статия в списание „Български език“ е с отворен достъп и се публикува под международния публичен лиценз Creative Commons Attribution 4.0 International (Attribution-Non-Commercial-NoDerivatives 4.0 International – CC-BY-NC-ND 4.0).

This open access article of journal “Balgarski ezik” (“Bulgarian Language”) is published under the terms of Creative Commons Attribution 4.0 International Public License (Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International – CC-BY-NC-ND 4.0).

Названието *праз* със значение ‘нескопен овен’ е с широко разпространение на българската диалектна територия. По данни от Архива на Българския диалектен речник на Института за български език при БАН то е засвидетелствано в говори от Ловешко, Троянско, Тетевенско, Габровско, Плевенско, Никополско, Свищовско, Силистренско; Белоградчишко, Пернишко, Брезнишко; Тополовградско; Дедеагачко, Гюмюрджинско; Маданско, Крумовградско. Със значение ‘овен’ названието е разпространено в говори от Видинско, Белоградчишко, Кулско; Тетевенско, Ловешко, Троянско, Великотърновско, Плевенско, Беленско, Сливенско. Със значение ‘нескопен овен’ то се открива и в други южнославянски езици: срхр. *прâз*, словен. *praz*. Сравни и рус. *пóроз* със значения ‘бик’, източнорус. ‘нескопено мъжко прасе, нерез’, диал. (сибирско) ‘некастриран домашен елен’, както и струс. порозъ ‘овен’, рус.-чсл. прѧзъ със същото значение. Всички тези славянски съответствия се извеждат от праслав. **parzъ* (БЕР/BER 1996: 589, под *праз*[2]). Със значение ‘подвит за угояване козел’, т.е. ‘скопен козел, оставен за угояване’, названието е разпространено и в говори от Севлиевско.

По описаното разпространение на българската диалектна територия е видно, че обхватът на названието е в северозападните говори, в централните балкански и в подбалканските говори; откъслечно в мизийските и югозападните, в западнотракийските и в родопските говори. Интерес представляват данните за разпространението му в родопските говори. Цел на настоящата публикация е да се опише употребата му в родопската област, особено в Южните Родопи, които по стечение на историческите обстоятелства днес са извън границите на България. Поради тази причина тамошните български говори не са основно проучени от български езиковеди. В изследването се използва описателният метод, а също така и съпоставителният при представяне общата картина на разпространение на названието с различни значения по българската езикова територия и като цяло в общославянски план.

Откъслечни сведения за разпространение на названието в родопските говори се откриват в цитираната по-горе речниковата статия за *праз*[2] в *Българския етимологичен речник* (вж. БЕР/BER 1996: пак там). В нея е даден материал и от Архива на Българския диалектен речник в Института за български език към БАН. Според териториалното разпространение названието се среща в говори на отделни родопски селища в Маданско, Крумовградско и Момчилградско. За съжаление, в програмата за събиране на материали за Българския диалектен атлас не са включени названия за домашните животни овен и козел (БДА/BDA Ч. II, 1964: 173–182). Поради това в *Българския диалектен атлас*, том 1 (1964) и том 3 (1975), които обхващат родопската говорна територия в границите на днешна България, няма данни за разпространение на названия за тези реалии.

Название *праз* със значение ‘нескопен овен’ е разпространено в говорите на източнородопските села Малък Девесил, Егрек, Крумовградско, както и в тези на селата Шаренка, Маданско и Старцево, Златоградско. Това важи

и за западнотракийските български говори на селата Дервент, Дедеагачко, и Съчанли, Гюмюрджинско (вж. БЕР/BER 1996: пак там). Засвидетелствано е също в говорите на селата Долно Къпиново, Горно Къпиново, Яковица, Дрангово, Шумнатица (Момчилградско). В говора на с. Девесилица, Крумовградско, то е отбелязано със значение ‘стар скопен овен’ (вж. БЕР/BER 1996: пак там). С различно значение думата се среща в говорите на отделни махали на с. Дрангово, Момчилградско. В Байрактарска махала тя се употребява със значение ‘нескопен овен’, а в Пещерска махала – със значения ‘нескопен овен’ и ‘нескопен козел’. В други махали на селото се употребява само със значение ‘нескопен козел’. Несъмнено досега публикуваните данни са непълни. Освен в говора на с. Старцево, Златоградско, названието е разпространено и в говора на Златоград, както и на селата Аламовци, Ерма река, Кушла, Златоградско: *Прас кàзвахме еднò врѐме на кòчувете. Кòч не съ̀ изпòлзваше. На ругàтите прàзуве кàзвахме ругàч, пък на айтѐ бис ругà – кабàк* (с. Аламовци).[1] Съответно то се открива и в говорите на съседните села на гръцка територия, спадащи към златоградския териториален говор: Саръяр или Сареля (дн. грц. Кидарис), Лъджата (дн. грц. Термес), Менково (дн. грц. Медуса), Жуванци (дн. грц. Котани), Угурли (дн. грц. Калотихо), Ксантийско. Разпространено е и по на юг, сред *ô*-говорите в района на средищното с. Мустафчево (дн. грц. Мики): мах. Агнила (дн. грц. Алма); Долап хан – ново, на мястото на мах. Змис / Измис (дн. грц. Сминти). Според овчар от мах. Агнила местните казват „на помацки *прас*, пък на турски е *коч*“.

Название *праз* е отбелязано в *Помашко-гръцкия речник* на Петрос Теохаридис. Но авторът допуска груба грешка, като в една речникова статия е включил омонимите *праз* ‘овен’ и *праз* ‘праз лук’: πραζ (-αν) = κριάρι (το) ‘овен’. 2. πράσο (το) ‘праз’ (Θεοχαριδης/Theoharidis 1996). Посоченото второ значение πράσο несъмнено се отнася за растението праз, Alium porrum (вж. БЕР/BER 1996: 588–589, под *праз*[1]). В случая освен че не се прави разлика между омонимия и многозначност на думата, не се държи сметка и за различния произход на отделните омоними. Едната дума е с праславянски произход и е широко разпространена на българската диалектна територия и в други славянски езици (сръбски, хърватски, словенски, руски), а другата е от гръцки произход.

Название *праз* със значение ‘овен’ откриваме и в речников материал, публикуван на гръцкия сайт Помакохориа, в рубриката UCHEM SO POMATSKO 12 – Μαθήματα πομακικής γλώσσας (Помакохориа), макар да не е дадено точното значение на думата:

Tasím: Na stárïte godínï adín gulâm peikambérin, Ibrahím (Alléyhis salâm!), pódil ye da zakóli sïináne mu Isóka za Alláha. Ála Alláh mu ye klal na mâsto annók *práza*. At túka nasám her Kurbán Bayrám sâkva hanâ kóli kurbáne (Uchem so 12).

Тъй като в основата на учебните текстове е залегнал *ô*-говорът на българоезичните родопски села в Ксантийско, може да се предположи, че употребата на название *праз* със значение ‘овен’ е характерна за тези говори.

В речника на Р. Караходжа Λεξικο της Πομακικης, издаден с кирилска графика, е включена речникова статия *праз* с посочено общобългарско съответствие *праз*, вероятно ‘растение праз’ (Καραχοτζα/Karahodzha 2017). Тъй като авторът само в отделни речникови статии посочва значението на лексемите, в случая не става ясно дали става дума за домашното животно овен, или за растението праз. По-надолу, в отделна речникова статия, е отбелязано *пра̀са*, също без посочено значение. Все пак изписаното българско съответствие *праз*, добавеният илюстративен материал: *предàва (изгнѝто / гнѝло) ~ (бадин)*, а и посоченото гръцко съответствие πράσο показват, че става дума за растението праз. Облик *пра̀са* ж. ‘праз лук’ е с широко разпространение в родопските говори в Смолянско, Ардинско, Асеновградско, широколъшки район (Стойчев/Stoychev 1965: 247), Крумовградско, както и в някои тракийски български говори: Ивайловградско, Дедеагачко (БЕР/BER 1996: пак там). Това важи и за говорите в Маданско, Златоградско, Момчилградско. В случая е налице авторов пропуск, след като в двете речникови статии за *праз* и *пра̀са* е посочено едно и също общобългарско съответствие *праз*, без да е уточнено значението му! Всъщност названието *праз* със значение ‘овен’ е диалектно, като е засвидетелствано, както бе посочено по-горе, и в други славянски езици. А омонимът *праз* със значение ‘праз лук (Allium porrum), зеленчук, спадащ към семейство Лукови’ е с широко общобългарско разпространение (РБЕ онлайн/RBE online).

Непълна е картината на разпространение на названието *праз* със значения ‘нескопен овен за разплод’ и ‘стар скопен овен’ в говори от Крумовградско. Говорът на Девесилите включва близките по своите особености диалекти на група села: Девесилово, Голям Девесил, Малък Девесил, Девесилица (Маринска/Marinska 2020: 7). Названието е разпространено и в говора на селата Горни и Долни Юруци, Крумовградско, както и в говора на средищното с. Хебилево, Гюмюрджинско (дн. грц. Хлои), от което двете села са били заселени, наред с други близо 15 села и махали в Гюмюрджинско и Димотишко (Митринов/Mitrinov 2012: 21–36; 2019: 12, 14): *Айтѐзи штѐ ут празà да удбрàниме, дà са нѐ примàрл’ат йѐгне дà нѐ стòр’ат. Има стàри òфце, гѝ сме уддѐлѝли ут празàт, дà нѐ стòр’ат йѐганца* (с. Кара Ирен, грц. Ураниа, Димотишко); *Празàт пàрчи òфците* (с. Горни Юруци, Крумовградско) (Митринов/Mitrinov 2019: 204). Открива се още в говорите на селата Мусаджик (дн. грц. Миртиски), Хаджи Верен (дн. грц. Ано Вирсини), Коз Виран (дн. грц. Като Вирсини), Кованлък (дн. грц. Ковалон), Къзлар (дн. грц. Рагада), Гердима (дн. грц. Кардамос), Саранджина (дн. грц. Саракини), Гюмюрджинско. Наличието на старинното по произход славянско название в южнородопските български говори, днес на територията на Гърция, още веднъж свидетелства за единството на българските родопски говори от двете страни на границата.

В говора на с. Черничево, Крумовградско, овенът за разплод в речта на местните християни е назоваван *коч*, а в речта на българите, изповядващи мюсюлманска религия – *праз*. Старинното название е запазено в речта на

българите, изповядващи мюсюлманска вяра. Факт е, че тяхната реч се характеризира със запазени архаични особености, които са отражение на поконсервативния бит на тази конфесионална група българско население в Родопите. В бита ѝ са оцелели стари обредни практики и елементи от материалната култура на местното население от християнския и от предхристиянския период. Местните християни в съседното с. Аврен, Крумовградско, се изселват окончателно през втората половина на XX в. и днес там има само българско население с мюсюлманско вероизповедание. За речта му е характерна употребата на название *праз* със значение ‘овен за разплод’.

Интересни са данните от *Общославянския лингвистичен атлас* за разпространение на названието в другите славянски езици (ОЛА/OLA 2000).[2] Данните от карта 4 (L-225) ‘некастрированный самец овцы’, с посочено общобългарско *овен*, показват употреба на название *pra:s*, *pra:z* в говорите на две селища в Словения, пет в Хърватия и едно в Северна Македония (*pras*).

На карта 5 (L-226) ‘кастрированный самец овцы’, с посочено общобългарско *овен*, откриваме названия *pra:z*, *pro:z* в говорите на три селища в Хърватия, едно в Черна гора и едно в Русия, Смоленска област (*porus*).

На карта 6 (L-242) ‘некастрированный самец козы’, с посочено общобългарско *пръч*, се откриват названия *pra*:*s*, *pra*:z в два пункта на територията на Хърватия.

Карта 7 (L-246) ‘некастрированный самец свиньи’, с посочено общобългарско *нерез*, включва название *pra:z* в говорите на две селища в Хърватия. Облик *порос* се открива в говорите на осем селища в Русия: в Ленинградска, Архангелска, Нижегородска и Ярославска област (*poros*).

На карта 8 (L-249) ‘кастрированный самец свиньи’ е отбелязано название *poros* в говорите на две селища в Русия, в Архангелска област.

Карта 3 (L-187) ‘некастрированный самец коровы’, с общобългарско *бик*, включва название *pra:z* в говора на едно селище в Хърватия, а в говорите на 18 селища в Русия, всички в Архангелска област, се открива *poros*.

От многобройните селища на българската диалектна територия с регистрирано в говорите им название *праз* в българските материали за ОЛА са включени само 2 пункта – селата Буковец, Видинско, и Владиня, Ловешко (ОЛА/OLA 2013).

На Карта 4 (L-225) ‘некастрированный самец овцы’ е отбелязано:

114 (с. Буковец, Видинска област): pras, pràzə (член. форма)

124 (с. Владиня, Ловешка област): pras, pràzə (член. форма).

На карта 5 (L-226) ‘кастрированный самец овцы’ е включен само един пункт: 114 (с. Буковец, Видинска област): pras, pràzə (член. форма); òven.

Прави впечатление, че семантичното разнообразие на названието в отделни райони, дори в говорите на отделни селища от южнородопската и източнородопската говорна област, е по-голямо в сравнение с това на посочените пунктове от българската диалектна територия, включени в мрежата на ОЛА. Това важи и за отделни говори от други райони на българската диа-

лектна територия. Както бе отбелязано, по данни от Архива на Българския диалектен речник в ИБЕ название *праз* със значение ‘подвит за угояване козел’, т.е. ‘скопен козел’, е характерно за говори в Севлиевско.

Заключение

Включените в настоящия текст обобщени данни показват разпространението на названието *праз* в широк ареал от Източните и Южните Родопи (в Златоградско, Ксантийско, Гюмюрджинско, Димотишко, Крумовградско, Момчилградско) с основно значение ‘овен за разплод’, а също и със значение ‘стар скопен овен’. В източнородопските говори думата е засвидетелствана и със значение ‘нескопен козел’, което като цяло не е характерно за останалите говори от българската диалектна територия, но се среща в говори на други южнославянски езици от Западните Балкани и по-специално в Хърватия.

По тази своя лексикална особеност, а именно употребата на название *праз*, източнородопските и южнородопските български говори в описания ареал се отличават от останалите родопски говори. Подобна отлика се открива например и при употребата на название *го̀рам* ‘дъб’ с фонетични варианти (Митринов 2017: 63–74). Важно е да се отбележи, че в говорите на селища с изконно българско население от двете конфесионални групи – християни и мюсюлмани, старинното название *праз* е запазено в речта на представителите на мюсюлманското съсловие. Това, както бе посочено по-горе, несъмнено е свързано с по-консервативния начин на живот на местните българи мюсюлмани, съхранили стари традиции и архаични говорни особености в речта си. Настоящото научно съобщение показва още веднъж от каква важност е да се проучат основно южнородопските български говори на гръцка територия, съхранили важни архаични особености, които допълват картината на диалектното разнообразие в българското езиково землище.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

[1] Изказвам благодарност на златоградския краевед Розалин Хаджиев за предоставените сведения.

[2] Изказвам благодарност на колегите от Секцията за българска диалектология и лингвистична география към Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, които ми предоставиха възможност да се запозная с материалите от съответните карти на ОЛА.

ЛИТЕРАТУРА

БДА 1964: *Български диалектен атлас. Т. 1. Югоизточна България*. Част първа – карти. Част втора – статии, коментари, показалци. София, Издателство на БАН.

БДА 1975: *Български диалектен атлас. Т. 3. Югозападна България*. Част първа – карти. Част втора – статии, коментари, показалци. София, Издателство на Българската академия на науките.

БЕР 1996: *Български етимологичен речник. Т. 5. Падеж – пуска*. София, Издателство на Българската академия на науките.

Маринска 2020: *Маринска, Р*. Девесилският говор. Фонетика и морфология. София, ИК „Авлига“.

Митринов 2012: *Митринов, Г*. Южнородопските говори в Димотишко. – *Български език*, № 3, с. 21–36.

Митринов 2017: *Митринов, Г*. Названия на *дъб* в източнородопските и южнородопските български говори. – *Български език*, 2017, № 3, с. 63–74.

Митринов 2019: *Митринов, Г*. Българското говорно богатство в Югоизточните Родопи. Говорът на с. Хебилево, Гюмюрджинско (Гърция) и на с. Горни Юруци, Крумовградско (България). София. Самиздат.

ОЛА 2000: *Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная*. Выпуск 2. Животноводство. Warszawa.

ОЛА 2013: О*бщеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная. Болгарские материалы.* Т. 1. Животный мир. Т. 2. Животноводство. Т. 3. Растительный мир. Т. 8. Профессии и общественная жизнь. Москва, Санкт-Петербург.

РБЕ онлайн: *Речник на българския език (онлайн)*. А – системност. <https://ibl.bas.bg/rbe/> [14.03.2025].

Стойчев 1965: *Стойчев, Т*. Родопски речник. – *Българска диалектология. Проучвания и материали*. Кн. 2, с. 119–314.

Καραχοτζα 2017: *Καραχοτζα, Ρ*. Βασικο μορφολογικο. Λεξικο της Πομακικης. Ξανθη.

Θεοχαριδης 1996: *Θεοχαριδης Π*. Πομακοελλινικο λεξικο. Θεσσαλονικη. Λίγειρος.

Uchem so 12: Pomakohoria. Uchem so Pomatsko 12 – Μαθήματα πομακικής γλώσσας <https://www.youtube.com/watch?v= MgtDR9BEwOw> [13.03.2025].

REFERENCES

BDA 1964: *Balgarski dialekten atlas. T. 1. Yugoiztochna Balgaria*. Chast parva – karti. Chast vtora – statii, komentari, pokazaltsi. Sofia, Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite.

BDA 1975: *Balgarski dialekten atlas. T. 3. Yugozapadna Balgaria*. Chast parva – karti. Chast vtora – statii, komentari, pokazaltsi. Sofia, Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite.

BER 1996: *Balgarski etimologichen rechnik. T. 5. Padezh – puska*. Sofia, Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite.

Karachotza 2017: *Karachotza*, *R*. Basiko morfologiko. Lexiko thc Pomakikhc. Xanthh.

Marinska 2020: *Marinska, R*. Devesilskiyat govor. Fonetika i morfologiya. Sofia, IK “Avliga”.

Mitrinov 2012: *Mitrinov, G*. Yuzhnorodopskite govori v Dimotishko. – *Balgarski ezik*, N 3, s. 21–36.

Mitrinov 2017: *Mitrinov, G*. Nazvaniya na dab v iztochnorodopskite i yuzhnorodopskite balgarski govori. – *Balgarski ezik*, N 3, s. 63–74.

Mitrinov 2019: *Mitrinov, G*. Balgarskoto govorno bogatstvo v Yugoiztochnite Rodopi. Govorat na s. Hebilevo, Gyumyurdzhinsko (Gartsia) i na s. Gorni Yurutsi, Krumovgradsko (Balgaria). Sofia, Samizdat.

OLA 2000: *Obshcheslavianskii lingvisticheskii atlas. Seriia leksiko-slovoobrazovatel'naia*. Vypusk 2. Zhivotnovodstvo. Warszawa, 192 s.

OLA 2013: *Obshcheslavianskii lingvisticheskii atlas. Seriia leksiko-slovoobrazovatel'naia. Bolgarskie materialy*. T. 1. Zhivotnyi mir. T. 2. Zhivotnovodstvo. T. 3. Rastitel'nyi mir. T. 8. Professii i obshchestvennaia zhizn'. Moskva, Sankt-Peterburg.

RBE online: *Rechnik na balgarskiya ezik (online)*. A – sistemnost. <https://ibl.bas.bg/rbe/> [14.03.2025].

Stoychev 1965: *Stoychev, T*. Rodopski rechnik. – *Balgarska dialektologiya. Prouchvaniya i materiali*. Kn. 2, s. 119–314.

Theocharidhc 1996: *Theocharidhc P*. Pomakoelliniko lexiko. Thessalonikh. Lígeiroc.

Uchem so 12: Pomakohoria. Uchem so Pomatsko 12 – Mathhmata pomakikhc glwssac. <https://www.youtube.com/watch?v= MgtDR9BEwOw> [13.03.2025].

✉ *Доц. д-р Георги Митринов*
Секция за история на българския език
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“
при Българската академия на науките
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ *Assoc. Prof. Dr. Georgi Mitrinov*
Department of History of Bulgarian Language
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia Bulgaria